

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARNING O'QISHGA BO'LGAN MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI**Amanova Seyyare Shevxiyevna***Andijon viloyati Shahrixon tumani 7- maktab psixologi***Abdujalilova Rayxonoy Xabibullo qizi***Andijon viloyati Shahrixon tumani 23-maktab psixologi***ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini shakllantirishning psixologik-pedagogik jihatlarini yoritilgan. O'quv motivatsiyasi ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri bo'lib, u bolaning bilim olishga bo'lgan qiziqishi, o'quv faoliyatidagi faolligi va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maqolada motivatsiyaning shakllanish omillari, o'quv faoliyatiga ta'siri va uni rivojlantirishning samarali usullari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: motivatsiya, o'quv motivatsiyasi, kichik maktab yoshi, ta'lim jarayoni, qiziqish, rag'batlantirish, bilish ehtiyoji, o'quv faoliyati, psixologik rivojlanish, ta'lim samaradorligi.

KIRISH

Kichik maktab yoshi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Ushbu davrda o'quv faoliyati yetakchi faoliyat turiga aylanadi va bolaning bilim olishga bo'lgan munosabati shakllanadi. O'quv motivatsiyasi esa o'quvchining ta'lim faoliyatidagi muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy psixologik omillardan biridir.

Motivatsiya insonni muayyan faoliyatga undovchi ichki va tashqi sabablar tizimidir. O'quv motivatsiyasi esa bolaning bilim olishga, yangi ma'lumotlarni egallashga va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga bo'lgan intilishida namoyon bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda o'qishga bo'lgan motivatsiya dastlab tashqi omillar ta'sirida shakllanadi. O'qituvchining maqtovi, ota-onaning rag'batlari, yaxshi baho olish istagi o'quv faoliyatiga qiziqishni kuchaytiradi. Vaqt o'tishi bilan ushbu tashqi motivlar ichki motivlarga aylanishi lozim. O'quv motivatsiyasining shakllanishida bilishga bo'lgan ehtiyoj muhim ahamiyatga ega. O'quvchida yangi narsalarni o'rganishga qiziqish uyg'otish, savollar berishga undash va mustaqil fikrlashni rivojlantirish motivatsiyani kuchaytiradi.

O'qituvchining pedagogik mahorati ham motivatsiyani shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Darslarni qiziqarli tashkil etish, interaktiv metodlardan foydalanish, o'yin elementlarini qo'llash va individual yondashuv o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Oila muhiti ham motivatsiya rivojlanishiga sezilarli ta'sir

ko'rsatadi. Ota-onalarning farzand ta'limiga bo'lgan e'tibori, uning yutuqlarini rag'batlantirishi va emotsional qo'llab-quvvatlashi o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda muvaffaqiyatga erishish ehtiyojini shakllantirish muhimdir. O'quvchining kichik yutuqlarini e'tirof etish va rag'batlantirish unda ijobiy emotsiyalarni vujudga keltirib, o'qishga bo'lgan qiziqishni yanada kuchaytiradi. Shuningdek, sinfdagi ijobiy psixologik muhit, tengdoshlar bilan sog'lom munosabatlar va o'qituvchi bilan ishonchli muloqot ham motivatsiyaning rivojlanishiga xizmat qiladi. O'quvchi o'zini xavfsiz va qadrlangan his qilgan muhitda bilim olishga ko'proq intiladi. Ta'lim tizimida mavjud bo'lgan motivlarni turli mezonlarga ko'ra tasnif etish mumkin. Ular, avvalo, ijtimoiy va bilish motivlariga bo'linadi. Shuningdek, motivlar mazmuni va yo'nalishiga ko'ra keng ijtimoiy motivlar, tor ijtimoiy yoki pozitsiyali motivlar, ijtimoiy hamkorlik motivlari, keng bilish motivlari, o'quv-bilish motivlari hamda mustaqil ta'lim motivlariga ajratiladi.

Keng ijtimoiy motivlar o'quvchining burch, mas'uliyat va ta'limning ijtimoiy ahamiyatini anglashiga asoslanadi. Bunday motivlar shaxsning o'qish orqali jamiyatdagi o'z mavqeini mustahkamlashga intilishi bilan tavsiflanadi. Tor ijtimoiy motivlar esa kelajakda muayyan kasbni egallash, atrofdagilar e'tiborini qozonish va o'z mehnatiga munosib baho olish istagi bilan bog'liqdir. Ijtimoiy hamkorlik motivlari o'quvchilarning jamoa bilan hamkorlik qilishga, tengdoshlari orasida o'z o'rnini belgilashga intilishida namoyon bo'ladi. Bilish motivlari orasida keng bilish motivlari alohida o'rin egallaydi. Ular bilimga chanqoqlik, ta'lim jarayoni va uning natijalaridan qoniqish hissi bilan ifodalanadi. O'quv-bilish motivlari esa bilimlarni egallash usullari va muayyan o'quv fanlarini o'zlashtirishga qaratilgan bo'ladi. Mustaqil ta'lim motivlari esa qo'shimcha bilimlarni mustaqil ravishda egallashga intilish bilan xarakterlanadi.

Amaliy pedagogikada motivlar yo'nalishi va mazmuniga ko'ra ijtimoiy, bilish, kasbiy, estetik, kommunikativ, mavqe-pozitsiyali, tarixiy-an'anaviy hamda utilitar-amaliy motivlarga ajratiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida ushbu motivlarning ayrimlari yetakchi o'rin egallaydi. Shu bilan birga, motivlar o'zaro dinamik bog'liqlikda bo'lib, muayyan shart-sharoitlarga qarab namoyon bo'ladi. Aynan ana shu bog'liqlik o'qish faoliyatining harakatlantiruvchi kuchini belgilaydi. Turli motivlar didaktik jarayonning kechishi va natijalariga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Keng bilish motivlari ta'lim mazmunini chuqurroq o'zlashtirishga yo'naltirsa, o'quv-bilish motivlari mustaqil faoliyat yuritishga undovchi kuchli omil hisoblanadi. Raqobat muhiti hukm surgan vaziyatlarda esa utilitar-amaliy motivlar ustunlik qiladi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini motivlashtirishda o'qituvchining roli nihoyatda muhimdir. O'qituvchi ta'lim jarayonini tashkil etuvchi

va boshqaruvchi subyekt sifatida o'quvchilarning ehtiyojlari, qiziqishlari va intilishlarini hisobga olgan holda ularda ijobiy motivlarni shakllantiradi. Ehtiyojlar, motivlar va stimullar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ta'lim jarayonida o'quvchilarni rag'batlantirish ularning o'quv-bilish motivlarini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari motivlari sohasini o'rganishga bag'ishlangan ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, motivlar sohasining korrelyatsion bog'liqligi hali yetarlicha o'rganilmagan. Keyingi yillarda o'zbek pedagog olimlari tomonidan ham ushbu muammoni tadqiq etishga qaratilgan qator ilmiy izlanishlar amalga oshirildi. R. Safarova o'quvchilarning amaliy faoliyati til materiallarini o'zlashtirish ehtiyoji bilan boshqarilishi zarurligini ta'kidlab, qiziqish va faollikning oshishi amaliy faoliyat rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatib bergan. K. Zaripov o'qituvchilar malakasini oshirish tizimida o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish komponentlarini ajratib ko'rsatgan. N. Ortiqov esa qiziqish, intilish, maqsad va ishonch kabi xususiyatlar faoliyatning mahsuldorligi va yo'nalishini belgilashini asoslab bergan.

O. Roziqov o'quv topshiriqlarining mazmuni, maqsadi, vazifasi va usullarini ularning invariantlari sifatida tavsiflab, ularni o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish vositasi sifatida asoslagan. B. Adizov va A. Hamroyev boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etish orqali o'quvchilarning qiziqishi, layoqati va faolligini oshirish mumkinligini ilmiy jihatdan isbotlaganlar. G. Najmiddinova esa o'quv materiallari bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini motivlashtirish imkoniyatlarini yoritib bergan. Psixologik tadqiqotlarda ham o'quv-bilish faoliyatiga katta e'tibor qaratilgan. L. S. Vigotskiy faoliyat va psixika o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab, psixika faoliyatsiz, faoliyat esa psixikasiz mavjud bo'la olmasligini ta'kidlagan. S. L. Rubinshteyn hissiyotlar faoliyatning dinamikasi va sur'atini belgilashini ko'rsatib bergan. A. N. Leontyev esa motivlarni inson faoliyatini harakatga keltiruvchi va yo'naltiruvchi asosiy omil sifatida talqin etgan.

Pedagog olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ta'lim samaradorligini oshiruvchi omillar ichida o'quv-bilish faoliyatini motivlashtirish eng muhim o'rinni egallaydi. Ta'lim samaradorligining katta qismi aynan motivatsiya darajasiga bog'liqdir. Motivlar didaktik jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, ularni to'g'ri o'rganish va maqsadli yo'naltirish pedagogik faoliyatning asosiy vazifalaridan biridir. Motivlashtirish – bu o'quvchilarni samarali o'quv-bilish faoliyatiga, o'quv materialini faol o'zlashtirishga undovchi jarayonlar, metodlar va vositalar tizimidir. Motiv esa shaxsni muayyan faoliyatni amalga oshirishga undovchi sabab, ehtiyoj yoki turtki sifatida namoyon bo'ladi. Motivlar ehtiyoj, qiziqish, intilish, his-tuyg'u, ideal va e'tiqod shaklida namoyon bo'lishi mumkin.

Shunday qilib, motivlashtirish didaktika va pedagogik psixologiyaning markaziy muammolaridan biri bo'lib, uning samarali tashkil etilishi o'quvchilarning

bilim olishga bo'lgan qiziqishi, faolligi va ta'lim natijalarini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini shakllantirish murakkab va ko'p qirrali psixologik jarayondir. Motivatsiyani rivojlantirishda o'qituvchi, ota-onalar va psixologlarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bilishga qiziqish uyg'otish, ijobiy rag'batlantirish va qulay psixologik muhit yaratish o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Lev Vygotsky. Mind in Society. – Cambridge, 1978.
2. Abraham Maslow. Motivation and Personality. – New York, 1954.
3. UNESCO. Learning and Motivation in Education. – Paris, 2021.
4. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
5. G'oziyev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
6. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
7. Nishonova Z.T. Ta'lim psixologiyasi. – Toshkent, 2020.
8. Davletshin M.G. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent, 2017.